

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-77>

УДК 338.2

СОЦІАЛЬНА ПІДСИСТЕМА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ПОНЯТЬ В ПЛОЩИНІ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

SOCIAL SUBSYSTEM IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY: CHARACTERISTIC FEATURES AND INTERDEPENDENCE CONCEPTS IN THE PLANE OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Руденко Валентина Сергіївна

здобувач ступеня доктора філософії ОНП «Економіка»,
Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9867-5951>

Rudenko Valentyna
Borys Grinchenko Kyiv University

У даній статті розглядається значення терміну "підсистема" та акцентується увага на важливості цього поняття, зокрема в контексті його специфіки в рамках системи економічної безпеки міста. Наголошується на актуальності подальших наукових досліджень щодо трактування та розуміння терміну "підсистема", подається власна авторська позиція щодо його визначення. Також автор фокусує увагу на ролі соціальної підсистеми, як обов'язковій складовій у забезпеченні економічної безпеки в умовах воєнного часу та у часи післявоєнної відбудови. Враховуючи характеристики цього складового елемента економічної безпеки, в статті досліджуються його взаємозалежність з іншими аспектами суспільно-економічного розвитку та ключові аспекти взаємодії соціальної підсистеми з іншими сферами, розкриваючи тим самим важливі елементи комплексного розвитку системи. Підкреслюється важливість соціальної підсистеми у забезпеченні економічної стабільності регіону. Аналізуються пов'язаність соціальної підсистеми з іншими життєво важливими складовими суспільного розвитку, зокрема в контексті глобальних змін, які відбуваються в економічному середовищі.

Ключові слова: підсистема, національна економіка, економіка міста, соціальна підсистема, система економічної безпеки, розвиток, інтегральний показник, рівень соціальної безпеки міста.

In the article, the concept of "social subsystem of economic security of the city" is analyzed, which remains insufficiently explored despite its relevance, especially in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine. The author points out the complexity and insufficient attention to this concept, as initial economic disruptions and later the onset of full-scale invasion caused radical changes in the indicators of the social component of the economic security of the city. The research highlights various approaches and discrepancies in defining and interpreting the concept of the "social subsystem of economic security of the city." It also notes the difficulty and incompleteness of quantitative measurement of social aspects, particularly due to their qualitative nature. The interaction of the social subsystem with other systems, such as economic, ecological, and political, adds complexity to this study, and defining the boundaries and scope of the social subsystem remains a challenging task for Ukrainian society, authorities, and researchers. The author emphasizes the relevance of further research into the economic essence of the social subsystem of economic security of the city, aimed at addressing new, previously unseen social problems and enhancing the level of economic security of the city in the conditions of the importance of preserving stability and further development. It is noted that the analysis of the social subsystem within the framework of the economic security of the city is a key aspect for understanding the relationship between social processes and the economic situation of the urban population. Considering contemporary challenges, including full-scale invasion and social transformations, the study of this concept allows identifying factors influencing social stability and economic dynamics in the city. More over, in various scientific studies, diverse approaches to defining and analyzing the social subsystem of economic security of the city exist, providing a foundation for further research and the formulation of practical recommendations. The need for a comprehensive approach to this issue is highlighted, aiming to ensure sustainable economic development and social well-being in the urban environment.

Keywords: subsystem, national economy, city economy, social subsystem, system of economic security, development, integral indicator, level of social security of the city.

Постановка проблеми. На сьогодні поняття «соціальна підсистема економічної безпеки міста», незважаючи на його актуальність та гостроту, яка спричинена повномасштабним вторгненням росії в Україну, є недостатньо дослідженим поняттям. Лише окремі науковці комплексно вивчали роль та місце соціальної підсистеми та показників, за допомогою яких можна визначити її кількісний показник, у структурі економічної безпеки міста. Така ситуація, на думку автора, виникла через складність цього поняття, кардинальну зміну індикаторів соціальної складової економічної безпеки міста у мирний та воєнний часи, та значний вплив нових факторів, з якими раніше не стикалося міське суспільство, органи влади, громадські інституції та науковці. У нечисленних наукових працях у визначенні поняття «соціальна підсистема економічної безпеки міста» наявні різні підходи, що приводить до розбіжностей у тлумаченні поняття та подальших дослідженнях і практичних рекомендаціях. Соціальні аспекти є складними для статистичного та реалістичного кількісного вимірювання та аналізу, оскільки вони включають в себе різні якісні параметри, такі як якість життя, соціальна стабільність, задоволеність мешканців тощо. Соціальна підсистема економічної безпеки міста тісно взаємодіє з іншими підсистемами, такими як економічна, екологічна, політична тощо. Ця взаємозалежність може робити визначення меж і обсягу соціальної підсистеми більш складним завданням. Подальше дослідження економічної сутності соціальної підсистеми економічної безпеки є актуальним, та як спрямоване на вирішення соціальних проблем та підвищення рівня економічної безпеки міста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику соціальної підсистеми економічної безпеки міста досліджували досить невелика кількість науковців. Так, О. М. Гапеєва та А. В. Лобза визначають соціальну безпеку як важливий елемент економічної безпеки, який забезпечує сталий розвиток країни, обґрунтовують необхідність об'єднання економічної та соціальної безпеки в єдину соціо-економічну безпеку. Для визначення соціальної безпеки автори пропонують використовувати соціальні параметри (індикатори), які характеризують стан соціальної безпеки; соціальні проблеми, які можуть виступати як загрози або ризику для соціальної безпеки; чинники, які впливають на соціальну безпеку; соціальні стандарти, які визначають рівень соціальної безпеки. Також, автори визначають сус-

пільні аспекти, у яких виражається соціальна безпека [1].

Досить широко та ґрунтовно вивчає поняття соціальної безпеки міста Ю. Романовська. Науковиця розвиває течію вивчення нового об'єкта соціально-економічної безпеки – міста (урбогеосистеми), яке на її думку необхідно починати зі з'ясування змістового навантаження категорії «місто», що є важливим об'єктом дослідження соціально-економічної безпеки. Для ефективного забезпечення соціально-економічної безпеки міста необхідно розуміти його природу, особливості розвитку та функції [2]. У інших роботах Ю. Романовська виділяє характерні риси соціально-економічної безпеки міста такі, як цільова спрямованість на забезпечення сталого розвитку міста, відкритість та взаємодія з іншими соціально-економічними системами, складність та динамізм соціально-економічної безпеки міста, суперечливостями в соціально-економічній безпеці міста між необхідністю забезпечення сталого розвитку міста та наявними ресурсами та можливостями [3]. Серед інших авторів, які досліджували соціальну безпеку в розрізі економічної безпеки – В. В. Каюмова [4], Л. М. Томаневич [5], О. А. Мельникова [6] та ін. Експертні оцінки фахівців щодо стану та перспективи розвитку соціальної безпеки в Україні у довоєнний час наведені у монографії під редакцією Новікової О. Ф., Сидорчука О. Г., Панькової О. В. [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри дослідження понять «підсистема» та «соціальна підсистема економічної безпеки» є нагальна потреба у систематизації, розширенні та більш глибокому вивченні поняття соціальної підсистеми в рамках системи економічної безпеки міста з огляду на важливість розуміння терміну «підсистема» та його застосування до соціального контексту економічної безпеки міста. В умовах сьогодення важливо розглядати ключові аспекти та взаємодію соціальної підсистеми в рамках мегаполісу, визначити взаємозв'язок із загальною економічною стійкістю.

Доцільно розглядати соціальну підсистему економічної безпеки як ключовий елемент містобудівної стратегії, використовуючи різні підходи у вивченні соціальної підсистеми економічної безпеки з метою визначення оптимальних стратегій та інструментів забезпечення сталого розвитку суспільства, шляхом забезпечення економічної безпеки та соціального благополуччя мешканців адміністративної одиниці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дана стаття має на меті систематизувати та більш повно розкрити поняття «соціальна підсистема економічної безпеки міста», підкреслюючи важливість розуміння терміну «підсистема» у соціальному контексті. Застосування міждисциплінарного підходу має на меті врахувати вплив цієї підсистеми на економічну стійкість та соціальні групи населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із академічним тлумачним словником української мови «підсистема» - додаткова або підпорядкована система» [8]. Поняття «підсистема» займає важливе місце в будь-якому діючому та динамічному механізмі. Підсистема розглядається як окремий компонент, складова частина більшої системи, що має власну структуру та функціонал, має вхід та вихід, і, водночас, взаємодіє з іншими компонентами системи. Термін «підсистема» найчастіше використовується в контексті системного підходу до аналізу та розуміння складних явищ і процесів у науці, технології, менеджменті, соціології, філософії, економіці та інших галузях.

Підсистема - це один з ключових елементів системної організації певної структури. Вона представляє собою аналітичний засіб для дослідження та розуміння внутрішньої структури, взаємодії та функціонування частин системи, а також їхнього впливу на всю систему в цілому. Виокремлення самого терміну «підсистема» акцентує увагу на складності та ієрархічності певного інституту, в якому кожна підсистема взаємопов'язана з іншими і відіграє свою роль у функціонуванні спільного механізму.

Основною ідеєю визначення поняття «підсистема» є важливість розуміння складних явищ і процесів через дослідження їхніх складових елементів та взаємозв'язків між ними. Це дозволяє вивчити структуру системи, визначити причинно-наслідкові зв'язки і зрозуміти її функціональність. Такий підхід є важливим для розвитку наукових та філософських теорій, а також для вирішення реальних завдань і проблем в різних галузях знань і практики.

Розуміння значення терміну «підсистема» є досить важливим у розрізі дослідження економічної безпеки суб'єкта, адже соціальна підсистема і економічна безпека є тісно взаємопов'язаними субстанціями, стан яких впливає один на одного. Хоча сама соціальна безпека охоплює широкий спектр питань,

пов'язаних із забезпеченням благополуччя та безпеки громадян, охоплюючи соціальні програми, які спрямовані на захист громадян від різних ризиків (безробіття, хвороби, інвалідність, старість та інші соціальні виклики), аспектами, пов'язаними із загальним добробутом суспільства, освітою, охороною здоров'я, соціальними послугами і правами людини та ін.

У свою чергу, соціальна підсистема економічної безпеки більшою мірою має на меті забезпечити стабільність та безпеку економіки, включає в себе заходи, спрямовані на запобігання економічним кризам, забезпечення ефективного функціонування ринку, фінансової стабільності та фокусується на забезпеченні економічного розвитку, створенні робочих місць, підтримці підприємництва та інших аспектах економічної активності.

Протягом значного періоду часу, сфера соціальної безпеки, навіть при усій своїй актуальності та важливості, не розвивалася належним чином як самостійна галузь: як у системі національної безпеки, так і в системах державного управління та соціально-економічної політики. Деякі науковці, зокрема О. І. Іляш вважають, що система соціальної безпеки має дві сторони: зовнішню, що визначає дію економічних, політичних та духовних небезпек на систему, і внутрішню, що характеризує властивості опірності системи по відношенню до дій середовища. Внутрішня безпека (соціальна безпека регіону) – це характеристика цілісності системи, що описує здатність системи підтримувати своє нормальне функціонування в умовах зовнішніх і внутрішніх дій. Зовнішня безпека – це здатність системи взаємодіяти з зовнішнім середовищем без порушення найважливіших параметрів, що характеризують безпечний стан [9].

Загалом, соціальна безпека є важливою частиною національної безпеки, коли суспільство ідентифікує небезпеку та має потребу уникнення, недопущення та захисту від неї, у разі її настання. Це виникає як соціальна потреба індивіда та груп у суспільстві в уникненні небезпеки та зменшенні її наслідків, застосовуючи доступні та дієві методи. В більш загальному сенсі, соціальна безпека орієнтована на загальний соціальний захист та благополуччя громадян, тоді як соціальна підсистема економічної безпеки фокусується на аспектах, пов'язаних з економікою та її стабільністю. Обидві концепції важливі для стабільного функціонування суспільства.

Визначення соціальної підсистеми в контексті системи економічної безпеки міста включає в себе всі аспекти, пов'язані з соціальними процесами і взаємодією всіх елементів міського організму, включаючи в себе такі аспекти, як зайнятість населення, рівень доходів, доступ до освіти та охорони здоров'я, соціальні послуги та інфраструктуру. Ця підсистема несе у собі низку фундаментальних принципів, які забезпечують філософське значення до повного розуміння та забезпечення економічної безпеки міста (рис. 1).

Так, зокрема в рамках ефективної підсистеми повинна бути присутня максимально можлива включеність всіх соціальних груп та шарів населення у процеси економічного розвитку, завдяки рівному доступу до можливостей та ресурсів для всіх жителів міста.

До того ж, у цій площині має бути сприятливі обставини для сталого економічного розвитку міста, забезпечення його економічної стійкості та швидку адаптацію до змін в економічному середовищі.

Ефективна соціальна підсистема має сприяти взаємодопомозі, спільній відповідальності та соціальній солідарності між різними соціальними групами. В умовах обмеженості ресурсів, необхідне раціональне та ефективне використання останніх, з метою виконання планів та стратегій соціального розвитку та покращення якості життя населення міста, включаючи як доступ до освіти, охорони здоров'я, житла та інших ключових аспектів життя.

Тісна взаємодія та дотримання цих принципів у формуванні вектору соціальної підсистеми економічної безпеки міста дозволить досягти сталого та збалансованого розвитку, який враховує потреби та інтереси всіх членів суспільства.

Соціальна підсистема відкриває важливий аспект глибокого взаємозв'язку між суспільством та економікою, демонструючи, що економіка не може існувати поза соціальним контекстом і, в свою чергу, без впливу на соціальні структури. Філософський підхід дозволяє розглядати соціальну підсистему як не лише систему соціальних відносин, але й як джерело цінностей, сенсів і моральних норм, які є ключовим поштовхом до розвитку міста.

Сутність соціальної підсистеми полягає в її здатності визначати і формувати споживчий попит, що є важливим детермінантом економічного розвитку. Однак, науковий аналіз розкриває, що соціальна підсистема також включає в себе питання справедливості, рівності і добробуту громадян, що визначаються не лише матеріальними багатствами, але і якістю життя, загальними цінностями та глибокими філософськими переконаннями.

З погляду наукового дискурсу, соціальна підсистема у системі економічної безпеки міста може розглядатися як основоположна складова гуманістичної парадигми, де економіка підпорядковується вищим цінностям та потребам суспільства. Ця підсистема характеризується моральністю та етичністю економічних відносин, покликана забезпечити гармонійний розвиток міста, де процвітає як людська індивідуальність, так і економічні показники блага.

Одним із найважливіших результатів функціонування соціальної підсистеми економічної безпеки міста є подолання бідності та економічної нерівності у ресурсному забезпечення мешканців міста. Ця проблема є актуальною не тільки для України, а й для багатьох міст світу [10; 11]. Дослідження доходів та витрат домогосподарств України показує, що

Рис. 1. Фундаментальні принципи соціальної підсистеми економічної безпеки міста.

Джерело: складено автором

споживчі витрати складають 90% і вище від сукупних ресурсів (доходів) домогосподарств [12]. Це підтверджує наявність проблеми зниження рівня благополуччя населення України. Додатковим негативним чинником є також є війна в Україні, яка сильно впливає саме на соціальну підсистему системи економічної безпеки міста.

Висновки. Соціальна підсистема в системі економічної безпеки міста займає важ-

ливе місце і грає ключову роль в забезпеченні сталості та розвитку міста, оскільки вона впливає на якість життя мешканців, їхню споживчу активність, конкурентоспроможність міста та його здатність до сталого розвитку. З цього погляду важливо розглядати соціальну підсистему як невід'ємну частину загальної системи економічної безпеки міста і приділяти їй відповідну увагу у плануванні та реалізації міських стратегій розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гапеєва О.М., Лобза А.В. Система соціальної складової економічної безпеки в умовах сталого розвитку. *Економіка і організація управління*. 2021. № 3 (43). URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/11123>
2. Романовська Ю. А. Місто як об'єкт соціально-економічної безпеки. *Проблеми економіки*, 2019. № 3 (41). С. 171–177. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2019-3_0-pages-171_177.pdf
3. Романовська Ю. А. Соціально-економічна безпека міста: аналіз характерних рис. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 4(64). С. 182–192. URL: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/468>
4. Каюмова В. В. Сучасний підхід до забезпечення регіональної соціальної безпеки України. *Ефективна економіка*. 2011. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1355>
5. Томаневич Л. М. Соціально-економічна безпека в умовах глобалізації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2011. Вип. 2. С. 367–376. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1597/1/%D0%A2%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf>
6. Мельникова О. А. Соціальна безпека регіону: сутність та способи протидії загрозам. *Ефективна економіка*. 2018. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6474>
7. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки [Текст] : монографія / О. Ф. Новикова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості . К. ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
8. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/pidsystema>
9. Іляш О. І. Системна парадигма соціальної безпеки на різних рівнях суспільної ієрархії. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 2. С. 23–32. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/24470/1/Iliash.pdf>
10. Ramskyi, A. (2021). Ways to Overcome Poverty and Income Inequality in the Context of New Global Challenges: the Most Important Conclusions for Ukraine. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 24(3), 53–73.
11. Рамський А. Ю., Лойко В. В. Проблема бідності працюючого населення в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2018. № 4 (52). С. 78–85.
12. Лойко В. В., Лойко Д. М., Руденко В. С. Розвиток домогосподарств України як складової економічної безпеки національної економіки. *Агросвіт*. 2020. № 13–14. С. 4–11.

REFERENCES:

1. Gapeeva, O. M. and Lobza, A. V. (2021) Systema sotsialnoi skladovoi ekonomichnoi bezpeky v umovakh staloho rozvytku [The system of the social component of economic security in conditions of sustainable development]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. № 3 (43). Available at: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/11123>
2. Romanovska, Yu. A. (2019) Misto yak ob'iekt sotsialno-ekonomichnoi bezpeky [The city as an object of social and economic security]. *Problemy ekonomiky*, vol. 3 (41), pp. 171–177. Available at: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2019-3_0-pages-171_177.pdf
3. Romanovska, Yu. A. (2021) Sotsialno-ekonomichna bezpeka mista: analiz kharakternykh rys [Socio-economic security of the city: analysis of characteristic features]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, vol. 4(64), pp. 182–192. Available at: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/468>
4. Kayumova, V. V. (2011) Suchasnyi pidkhid do zabezpechennia rehionalnoi sotsialnoi bezpeky Ukrainy [Modern approach to ensuring regional social security of Ukraine]. *Efektivna ekonomika* № 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1355>

5. Tomanevich, L. M. (2011) Sotsialno-ekonomichna bezpeka v umovakh hlobalizatsii [Socio-economic security in the conditions of globalization]. *Naukovyj visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia ekonomichna*. Issue 2, pp. 367–376. Available at: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1597/1/%D0%A2%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf>
6. Melnikova, O. A. (2018) Sotsialna bezpeka rehionu: sutnist ta sposoby protydii zahrozam [Social security of the region: essence and methods of countering threats]. *Efektivna ekonomika*. No. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6474>
7. O. F. Novikova, O. G. Sydoruk, O. V. Pankova (and others) (2018) Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky [State and prospects of social security in Ukraine: expert assessments]. monohrafiya [a monograph]. Lviv Regional Institute of State Administration of the National Academy of Sciences; NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. K.; Lviv: LRIDU NADU, 2018. 184 p.
8. Academic explanatory dictionary. Available at: <http://sum.in.ua/s/pidsistema>
9. Ilyash, O. I. (2011) Systemna paradyhma sotsialnoi bezpeky na riznykh rivniakh suspilnoi iierarkhii [Systemic paradigm of social security at different levels of the social hierarchy. Mechanism of economic regulation]. № 2. P. 23–32. Available at: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/24470/1/Iliash.pdf>
10. Ramskyi, A. (2021). [Ways to Overcome Poverty and Income Inequality in the Context of New Global Challenges: the Most Important Conclusions for Ukraine]. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 24(3), 53–73.
11. Ramskyi, A. and Loiko, V. (2018) Problema bidnosti pratsiuuchoho naselennia v Ukraini [The problem of poverty of the working population in Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, vol. 4 (52), pp. 78–85.
12. Loiko, V., Loiko, D. and Rudenko, V. (2020) Rozvytok domohospodarstv Ukrainy yak skladovoi ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky [Development of Ukrainian households as a component of economic security of the national economy]. *Ahrosvit*, vol. 13–14, pp. 4–11.